

Ю.Л. Вітомський

здобувач,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Зарубіжний досвід вивчення психології охоронної діяльності

У статті розглянуто зарубіжний досвід вивчення охоронної діяльності більшості розвинених країн світу, існуючі на сьогодні її види, а також способи взаємодії її представників із державними органами влади. Запропоновано приділити увагу глибокому вивченню всіх зазначених теорій у закордонній охоронній діяльності, оскільки, узагальнюючи та впорядковуючи сучасний зарубіжний досвід, можна отримати бажані результати у проєвропейському розвитку нашої країни.

В статье рассмотрены зарубежный опыт изучения охранной деятельности большинства развитых стран мира, существующие на сегодня ее виды, а также способы взаимодействия ее представителей с государственными органами власти. Предложено уделить внимание глубокому изучению всех указанных теорий в зарубежной охранной деятельности, поскольку, обобщая и упорядочивая современный зарубежный опыт, можно получить желаемые результаты в проевропейском развитии нашей страны.

The article deals with the study of foreign experience in the security of most developed countries, existing in its present forms and methods of interaction with representatives of state authorities. Offered to pay attention to a deeper study of these theories in the overseas security activities, because, summarizing and organizing your current overseas experience, you can get the results in the pro-European development of our country.

Ключові слова: психологія діяльності, охоронна діяльність, психологія охоронної діяльності, досвід охоронної діяльності, приватні детективні агентства, розшукові бюро, служби безпеки, поліція, правоохоронні органи, закони, Німеччина, Франція, Велика Британія, Бельгія, Фінляндія, США, КНР, РФ, Україна.

Постановка проблеми

Однією зі складових проблем охоронної діяльності є відсутність популярного вивчення та застосування (використання) зарубіжного досвіду у правоохоронній діяльності нашої країни.

Виклад основного матеріалу дослідження

Тенденція до транснаціоналізації злочинності та її інтернаціоналізації обумовлює зростання значущості такої складової організації попередження злочинів, як вивчення і використання зарубіжного досвіду психології охоронної діяльності.

За останні два десятиріччя в західноєвропейських країнах, а також США, Канаді, Японії та Росії активно розвиваються теорія і практика вивчення шляхів попередження злочинів через залучення приватних охоронних агентств. При цьому така інтеграція жодним чином не шкодить співпраці з відповідними правоохоронними органами цих країн, а навпаки – всіляко взаємодіє та доповнює одна одну.

Прикладом подібної взаємодопомоги можуть бути такі факти: співробітники московського охоронного підприємства «Квант-В» разом із працівни-

ками правоохоронних органів патрулюють під час масових загальноміських заходів територію поблизу спорткомплексу «Олімпійський»; у США атомні електростанції охороняються приватною охоронною фірмою «Вокенхат корпорейшн». Вона спеціалізується на охороні надсекретних об'єктів, що належать як державі, так і найбільшим корпораціям, а приватна фірма «Локенхад» забезпечує будівництво й охорону в'язниць.

Діяльність таких організацій є вигідною для держави, оскільки вони не потребують із бюджету коштів, а навпаки, поповнюють його, сплачуючи податки [1].

Деякі організації беруть участь у спільних нічних чергуваннях на основі договору про співробітництво і взаємодопомогу. Фахівці з питань злочинності чітко розмежовують поняття попередження та обмеження злочинності як соціального явища, аргументуючи це тим, що саме обмеження сприяє стримуючому впливові на конкретні психіко-криміногенні фактори та обставини. Та це не означає, що в практичному аспекті попередження злочинів робиться дуже багато. Передбачається, що попередження не може бути ефективним, якщо воно не організовано на систематичній і скоординованій основі і не включає заходів щодо поліпшення життя населення, удосконалення кримінального судочинства та пенітенціарної системи.

У країнах-членах Європейського Союзу існує два рівні запобігання злочинам: соціальне і ситуативне. На соціальному попередженні направлено на зміну несприятливих умов формування психологічних особливостей людини, її мікросередовища і мікросоціальної ситуації. Ситуативне ж виходить із того, що окремі категорії скоєння злочинів відбуваються за певних обставин, у певний час і певних місцях. Отже, сама ситуація є стимулом і провокатором певних видів злочинів (крадіжки в супермаркетах, масові заворушення, вуличні бійки в місцях великого скупчення людей, а саме молоді, згвалтування в парках, скверах і т.д.).

Таке попередження за прийнятою у нас термінологією відповідає запобіганню й припиненню злочинів.

Детальніше розглянемо досвід охоронної діяльності на прикладі розвинених країн.

У Німеччині приватне розшукове бюро має бути зареєстроване як «установа, що займається ремеслом (промислом)», оскільки «ставиться мета заробити гроші», і виконувати всі законоположення й постанови, що стосуються установ такого типу. До приватних служб безпеки також входять підрозділи охорони виробництва і спеціальні підрозділи із забезпечення фізичної безпеки клієнтів. Для засновника, на перший погляд, висуваються прості умови: необхідно мати фахову освіту або відповідний досвід роботи. Але вирішальним є стартовий капітал у 50 тис. євро та згідно з федеральним законом про приватні підприємства наявність дозволу з боку держави, якщо є необхідність підписання контракту з будь-яким відомством, фірмою чи підприємством, що користуватимуться послугами бюро.

Такий дозвіл має гнучкий характер: за невиконання покладених на бюро завдань та за відсутності належного рівня діяльності (фінанси, кадри, технічне забезпечення та інше) держава може позбавити або відмовити у дозволі.

Приватні служби безпеки у Німеччині поділяються на дві групи:

- агентства, що надають фірмам і державним установам послуги із забезпечення безпеки об'єктів і осіб, які потребують фізичної охорони;
- підрозділи охорони виробництва, створені самими фірмами й установами.

Контроль за діяльністю приватних охоронних структур та використання всіх ресурсів, збереженням ними службової таємниці й секретів фірм-клієнтів регулюються нормативними документами федерального Міністерства господарства.

Широке залучення приватних служб безпеки до охорони режимних об'єктів, збільшення кількості підрозділів охорони на підприємствах і фірмах, здатних конкурувати з поліцією, змушують Міністерство внутрішніх справ ФРН визначити й уточнювати завдання недержавних охоронних служб, аби не допустити їхнього перетворення в безконтрольну приватну поліцію.

У ФРН виділяють первинну, вторинну і третинну превенції. Первинна спрямована на подолання дефіциту психології соціальності та позитивної правосвідомості як головної причини злочинів. Вторинна здійснюється поліцейськими органами і пов'язана з правовими засобами утримання від злочинів. Третинна превенція – це ті профілактичні заходи і засоби, що застосовуються в процесі покарання та ресоціалізації злочинців.

Щодо попередження злочинів у Німеччині, то тривалий час це поняття вважалось побічним продуктом поліцейської роботи. Така позиція була переконливою через те, що саме існування апарату поліції діє як фактор, що стримує злочинність. Але, починаючи з 60-их років, у сфері охоронної діяльності значну роль почали приділяти саме цілеспрямованій роботі з громадськістю щодо орієнтації на самозахист: консультувати населення, як за допомогою технічних засобів урятувати від злодіїв майно і як, завдяки правильним діям, не стати жертвою злочину. З цією ж метою практикуються:

- безкоштовне розповсюдження порад із профілактики злочинів;
- трансляція по радіо і демонстрація на телебаченні передач із циклу «Кримінальна поліція радить».

Створено також спеціальні програми попередження злочинності, основою якої є гасло «Будь-який контакт поліції з населенням має служити інтересам профілактики».

У Франції діяльність приватних розшукових бюро регулюється законом № 891 від 28 вересня 1942 року.

Критерії, яким має відповідати кандидат на роботу, у багатьох аспектах ідентичні тим, що існують в інших країнах: кандидат не повинен мати судимості за порушення кримінального законодавства, серйозних адміністративних і дисциплінарних стягнень, не перебувати під наглядом.

Цікаво, що колишні поліцейські, які служили у Франції, можуть стати власниками приватних детективних бюро лише з письмового дозволу Міністра внутрішніх справ. Відповідно до закону № 80-1058 від 23 грудня 1980 року будь-яке порушення згаданих вище положень закону № 891 «тягне за собою покарання у вигляді тюремного ув'язнення терміном від 1 до 3 років і штраф від 6 до 40 тис. франків».

Такі санкції можуть бути застосовані і до керівника бюро, який користується послугами приватних агентів, що не відповідають вимогам зазначеного закону.

У разі порушення керівником законодавства приватного охоронного підприємства суд має право прийняти рішення про закриття бюро на термін від 3 місяців до 5 років. Крім того, на підставі закону № 80-1058 від 1980 року «компетентні адміністративні органи можуть винести рішення про тимчасове закриття бюро, якщо один із приватних агентів стане об'єктом кримінального переслідування».

Провідне завдання приватних детективних служб Франції – це виявлення фактів приховування доходів від оподатковування.

У Великій Британії розроблено мінімальні стандарти кримінальної безпеки, широко використовується залучення населення до співпраці з поліцією (патрулювання, чергування в найбільш криміногенних районах). Для представників громадськості практикується безкоштовна видача поліцейського обмундирування (без відзнак та службової атрибутики), засобів радіозв'язку,

кийків, наручників і навіть зброї для «бойового» патрулювання на поліцейських автомашинах.

Уся ця діяльність отримує моральну і матеріальну підтримку суспільства і держави. Недержавні охоронні агентства також беруть участь у роботі Постійної ради МВС із запобігання злочинності і мають при ній свої представництва.

У Бельгії нині налічується близько 400 приватних розшукових бюро й охоронних підприємств, у яких працює понад 3 тис. співробітників. Дозвіл на право займатися приватним охоронним бізнесом видає МВС країни. Його необхідно продовжувати кожні п'ять років в аналогічному порядку за визначену плату.

Міністерство внутрішніх справ Бельгії може відмовити у видачі дозволу, якщо претендент на створення приватного охоронного підприємства має судимість (був засуджений на термін понад півроку).

Колишні співробітники поліції, жандармерії та спецслужб можуть працювати як приватні детективи не раніше ніж через 5 років після звільнення зі служби.

Звіти про виконану роботу, що надаються клієнтам, мають відповідати визначеним критеріям і можуть бути перевірені відповідним органом. У разі порушення встановлених норм приватний детектив позбавляється ліцензії, а також притягається до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі терміном до 6 місяців.

Заборонено будь-яку діяльність детектива, що загрожує громадському порядку або державній безпеці країни. Для контролю за діяльністю приватних охоронних підприємств і вжиття адекватних заходів за потреби в Бельгії створено спеціальний орган.

У Фінляндії визначено чіткі правові межі існування й функціонування приватних охоронних організацій (закони про приватний розшук і приватних охоронців).

Для відкриття приватних розшукових бюро потрібен дозвіл відповідної влади. Якщо діяльність приватного охоронного підприємства здійснюється на території однієї губернії (області), то такий дозвіл видається губернатором, якщо одночасно в декількох губерніях, то урядом країни.

Чинним законодавством Фінляндії визначено також загальні й обов'язкові вимоги до співробітників приватних охоронних організацій: наявність поліцейської або юридичної освіти, досвід роботи в місцевих правоохоронних структурах, високі моральні якості та благонадійність.

У США приватні охоронно-розшукові бюро вперше почали широко використовуватися на початку 30-их років, коли розгул злочинності, особливо в Нью-Йорку і Чикаго, набув загрозливих масштабів.

Після Другої світової війни приклад США перейняли багато інших країн, і на сьогодні в усьому світі функціонують десятки тисяч різноманітних приватних розшукових бюро і служб безпеки.

Тільки в США в них працює понад 1 млн. співробітників. У Сполучених Штатах Америки нині питання діяльності недержавних служб безпеки належить до юрисдикції штатів.

У 10 штатах взагалі немає правових норм, що регламентують діяльність таких організацій. У 35 діють закони, що безпосередньо стосуються приватних розшукових бюро, і головною умовою їхньої діяльності є реєстрація й одержання ліцензій, що видають відповідні органи виконавчої влади штату або її офіційних представників, причому громадянство США всіх співробітників приватного охоронного підприємства – обов'язкова вимога в 16 штатах. У 22 штатах для реєстрації приватного охоронця або детектива необхідна характе-

ристика чи рекомендаційний лист. Перешкодою для видачі ліцензії може бути колишнє зловживання алкоголем або звільнення зі збройних сил за провини, що компрометують звання військовослужбовця, психічне захворювання у минулому.

У штаті Нью-Йорк за законом Манкіні приватним розшуком можуть займатись як певні особи, так і групи осіб, об'єднані в бюро і фірми. Попередньо ці люди повинні одержати дозвіл на проведення слідчої, охоронної, патрульної та розшукової діяльності в апараті губернатора штату. Причому необхідно, аби хоча б один співробітник із новостворюваного розшукового бюро мав принаймні трирічний стаж роботи в поліцейських, слідчих або аналогічних службах. Характерно, що до анкети, яку здають в апарат губернатора штату, кожен потенційний співробітник зобов'язаний додавати власну дактилокарту.

Відповідно до сформованої практики уже функціонуючі приватні охоронні підприємства в США під час прийому на роботу кандидата вимагають заповнення анкети, у якій обов'язково слід вказати відомості про минуле життя і діяльність, стан здоров'я; крім того, потрібно надати відгуки й рекомендації з попередніх місць роботи або служби та документи про їх утворення. У тих штатах, де це дозволено законом, проводяться випробування кандидата за допомогою поліграфа («детектора неправди»).

У всіх приватних охоронних підприємствах здійснюється обов'язкове психологічне тестування для виявлення здатності кандидата працювати в складних умовах і адекватно реагувати на екстремальні ситуації. Приватні служби безпеки охоче беруть на роботу колишніх поліцейських, співробітників ФБР і ЦРУ, звільнених без стягнень, а також відставних військовослужбовців, особливо тих, які працювали в розвідці або служили в спеціальних і парашутно-десантних військах, морській піхоті.

Зростаючі потреби приватних охоронних підприємств у кадрах, які мають спеціальну підготовку, зумовили введення до програми навчання студентів багатьох американських коледжів і університетів різних курсів забезпечення безпеки. У деяких навчальних закладах упроваджено заочне навчання осіб, які вже працюють у вищевказаних організаціях.

Відповідно до закону, приватні охоронці, детективи й слідчі в США не мають права застосовувати такі процесуальні заходи: обшук помешкання, особистий обшук або арешт, проте їм можна затримувати осіб, підозрюваних у здійсненні злочину або в підготовці до здійснення злочину, з метою передачі їх до рук поліції.

Свою діяльність співробітники приватних охоронних організацій у США зобов'язані здійснювати лише відповідно до Конституції США та законодавчих актів штатів. У випадку порушення законів такі особи позбавляються дозволу на проведення розшукової діяльності, а в разі серйозних порушень можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Згідно із законом приватні розшукові бюро самостійно або разом із правоохоронними органами можуть:

- збирати інформацію про злочини або погрози щодо уряду США й окремих штатів;
- встановлювати й одержувати біографічні й інші дані про певних громадян, організації, підприємства;
- займатися розшуком зниклих осіб, загубленого або вкраденого майна;
- вести пошук свідків і збирати докази для правоохоронних і судових органів;
- здійснювати фізичну охорону фірм і приватних осіб тощо.

Особливо цікавим є досвід функціонування приватних служб безпеки в *Китайській Народній Республіці*. Нині (від середини 80-их років минулого

сторіччя) кількість приватних охоронних підприємств у Китаї досягла майже тисячі.

Перші приватні охоронні підприємства в КНР виникли в містах, де найактивніше розвивалися нові форми господарювання, а також у спеціальних економічних зонах. Упродовж трьох років відпрацьовувалися методи діяльності цих служб, порядок їхньої взаємодії з правоохоронними органами.

У липні 1988 року Держрада КНР затвердила Положення про приватні служби безпеки, розроблене Міністерством громадської безпеки. Цей нормативний акт регламентує правовий статус приватних охоронних підприємств як госпрозрахункових і економічно самостійних організацій, що діють за контрактами, які укладаються з підприємствами й організаціями різних форм власності, так і тих, що співпрацюють із державними правоохоронними структурами.

Досвід минулого свідчить про ефективність роботи приватних охоронних підприємств у сфері охорони об'єктів і окремих громадян, консалтингових послуг, а також забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів.

Характерно, що співробітникам приватних служб безпеки в Китаї заборонено мати при собі вогнепальну зброю або спеціальні засоби поліції, застосування яких може спричинити загибель людей. В окремих випадках їм видають поліцейські кийки. Загалом керівництво органів громадської безпеки КНР високо оцінює діяльність приватних охоронних підприємств із забезпечення правопорядку в країні [4].

Своєрідною є діяльність приватних охоронних підприємств у *Російській Федерації*.

Нині в Росії зареєстровано близько 10 тис. приватних охоронних агентств, у яких працює майже 400 тис. співробітників. За оцінкою президента Асоціації ветеранів групи «Альфа» і Російського союзу підприємств безпеки С. Гончарова, це здебільшого саме ті приватні охоронні підприємства, що за минулі роки відвоювали цей сегмент ринку у кримінальних структур, бандитських «дахів». Більшість російських приватних охоронних підприємств працює за досить поширеними напрямками, здійснюючи охорону (зокрема технічну й пожежну) закладів середнього і малого бізнесу, надаючи їх власникам особисту охорону, юридичну підтримку в разі повернення боргу тощо.

Зазначені підприємства, як правило, підтримують дружні відносини (зокрема скріплені договорами про співробітництво) із місцевими підрозділами органів внутрішніх справ, беруть участь у спільних заходах.

Характерно, що до керівництва більшості таких служб безпеки входять колишні високопоставлені офіцери КДБ (МБ, ФСК, ФСБ), добре обізнані з агентурно-оперативною діяльністю. Щедрі субсидії на «розкрутку» роботи служби безпеки, значимість фігур «хазяїв» на владному і політичному олімпі з одержанням ними відповідних карт-бланшів – усе це сформувало своєрідну мережу «міні-КДБ» при фінансово-промислових гігантах.

Чисельність таких структур коливається від 35 до 50 осіб, залежно від укомплектованості штату.

Органами внутрішніх справ Російської Федерації вже накопичено значний позитивний досвід взаємодії з приватними охоронно-розшуковими підприємствами.

Зокрема, ст. 3 Закону РФ «О частной детективной и охранной деятельности в Российской Федерации» від 11 березня 1992 року надає підприємствам, що здійснюють приватну детективну й охоронну діяльність, право сприяти державним органам у забезпеченні правопорядку, зокрема на договірній основі [6].

У 1995 році за участю охоронних підприємств органами ГУВС Москви проведено 4 загальноміських операції та близько 140 рейдів. У чергові частини підрозділів міліції доправлено понад 4 тис. правопорушників.

Сформована практика діяльності приватних охоронно-детективних підприємств, тенденції її розвитку в умовах формування ринкових відносин дають змогу визначити такий перелік основних охоронних послуг і дій, спрямованих на зміцнення економічної безпеки в РФ:

- фізична охорона об'єктів і приватних осіб із використанням сучасних технічних засобів, вогнепальної зброї та спецзасобів;
- забезпечення безпеки об'єктів і приватних осіб із використанням програмно-технічних комплексів захисту інформаційних систем;
- забезпечення інформаційної безпеки недержавних суб'єктів економічних відносин;
- інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницького ризику та захист комерційної таємниці;
- надання консультацій керівниками попередньо створюваних підприємств і комерційних організацій з питань комплексної безпеки у формі розроблення практичних рекомендацій;
- забезпечення безпеки комерційних об'єктів міської інфраструктури;
- участь у забезпеченні безпеки держпідприємств, міжнародних комерційних виставок, конгресів, симпозіумів, творчих фестивалів тощо;
- спільне з патрульно-постовою службою органів внутрішніх справ патрулювання в районах міста (за місцем реєстрації охоронного підприємства); забезпечення порядку в місцях проведення масових культурно-спортивних і видовищних заходів [7].

Проведений аналіз законодавства, що регламентує приватну охоронну діяльність в *Україні*, переконує в необхідності більш детального розгляду питань щодо правового статусу суб'єктів цього виду діяльності – приватних охоронців. Правовий статус недержавних правоохоронних організацій нині зовсім не визначений, як і статус приватних охоронців.

Висновки

Аналіз інформації дає підстави зробити висновок про те, що приватні детективні бюро й служби безпеки в розвинутих країнах надають істотну допомогу місцевим правоохоронним органам у боротьбі з організованою злочинністю, порушеннями громадського порядку, промисловим шпигунством, шахрайством у бізнесі тощо.

Слід звернути увагу на досить довгий список завдань, які вирішують іноземні приватні охоронні служби. Крім суто поліцейських функцій (захист життя і власності громадян, запобігання і розкриття злочинів, контроль за технічним станом транспортних засобів), вони забезпечують перепускний режим, пожежну безпеку на підприємствах і в офісах, ведуть боротьбу з промисловим шпигунством і витоком інформації (контррозвідка), збирають відомості про конкуруючі фірми й осіб, що претендують на вакантні посади (розвідка), проводять розслідування причин виробничих аварій і травм.

Приватні охоронно-розшукові фірми в США щорічно приносять державі понад 9 млрд. доларів прибутку [5].

У США діяльність охоронних організацій узаконено директивою уряду.

Статус недержавних охоронних підприємств в судочинстві Італії визначено кримінально-процесуальним кодексом країни.

Варто підкреслити добре налагоджену взаємодію між поліцією і приватними охоронними фірмами. В охоронній діяльності гармонійне управління на пряму залежить від психологічних особливостей тих, хто має до неї відношення.

Майже в усіх інших країнах світу функціонування охоронних організацій регулюється законодавством, чого, на жаль, не скажеш про Україну.

Список використаних джерел

1. *Сатановський О.* Недержавна служба безпеки захищає бізнес: (бесіда з віце-президентом Федерації недерж. служби безпеки України) / О. Сатановський // Час-Тіме. – 1999. – 2 березня. – С. 7.
2. *Дашков Г.В.* Обеспечение законности в деятельности частных правоохранительных служб за рубежом / Г.В. Дашков, В.Н. Кигас, И.А. Мелик-Дадаева, Л.П. Тюрина /. – М., 1994.
3. Сищик на замовлення: (Приват. детект. служби у Великобританії) // Іменем закону. – 1992. – № 37 (вересень). – С. 10.
4. *Крысин А.* Частные службы безопасности КНР /А. Крысин // Частный сыск. Охрана. Безопасность. – 1995. – № 1. – С. 89–90.
5. Материалы Всероссийской юбилейной конференции «Частные охранные предприятия России: состояние, тенденции и перспективы» 5 марта 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доптупа: <http://www.ОХРАНА.ru>
6. Закон РФ «О частной детективной и охранной деятельности в Российской Федерации» // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. – 1992. – № 17.
7. *Зульфугарзаде Т.Э.* Менеджмент в системе негосударственных правоохранительных организаций (Мекосепрология): практическое пособие в вопросах и ответах / Т.Э. Зульфугарзаде. – М., 1996.